

ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ

ԱՐՏՈՒՀ ՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆ

Երոսադեմի հայոց պատրիարքության
Ժառանգավորաց վարժարան

ԴԱՎԹԻ ՃԼԶ. ՍԱՂՄՈՍԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ ԵՐԵՔ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Աստվածաշնչային թեմաները, իրենց ունեցած հոգևոր ու կրոնա-
բարոյական խորհրդից բացի, ազգային վերախմաստավորումների
են ենթարկվել համաշխարհային գրականության մեջ՝ կապվելով տարբեր
ժողովուրդների իդեոլոգիայի ու ձգտումների հետ: Դավթի սաղմոսները ևս
պատմական որոշակի իրավիճակներում և ժամանակներում հարաբերվել
են մի շարք իրադարձությունների հետ, որը նպաստել է նրանց այլաբա-
նական նորովի մեկնաբանմանը:

Ասվածը բնորոշ է հատկապես նոր շրջանի հայ գրականությանը: Օս-
մանյան և ցարական՝ գնալով խստացող գրաքննության պայմաններում,
ԺԺ. դարի կեսերից սկսած, հայ դասական գրողներն անդրադառնում են
Աստվածաշնչի թեմաներին ու հայոց պատմության տարբեր դրվագնե-
րին՝ նրանց միջոցով արտահայտելու իրենց մտատանջող հարցերը, ինչ-
պես նաև ներկայացնելու հայության ծանր վիճակը և ազատագրական
ձգտումները:

Հայ իրականությանը համահունչ էր հատկապես Դավթի ՃԼԶ. (ՃԼԷ)
սաղմոսն իր ողբերգականությամբ և ապագայի հանդեպ հույսով ու հա-
վատով, որը առկա վիճակին չհամակերպվելու և պայքարի կոչ էր:

Այն հոգեհարազատ է եղել նաև Բայրոնին, ում «Եբրայական մեղեդի-
ներ» շարքում «Բաբելոնյան ջրերի մոտ» վերնագրով բանաստեղծությու-
նը հիշյալ սաղմոսի գրական մշակումն է:

Հայ դասական գրականության մեջ Դավթի ձևը սաղմոսը չափածո մշակման են ենթարկել Բաֆֆին՝ «Իսրայելը Բաբելոնում» (1856 թ.), Ավետիք Իսահակյանը՝ «Իսրայելացիք Բաբելոնում» (1893 թ.) և Հովհաննես Թումանյանը՝ «Գերություն մեջ» (տպ. 1916 թ.):

Թումանյանը նաև երկու բանաստեղծություն ունի խորագրված «Տրամության սաղմոսներից» (1898 թ.), որոնցից առաջինը գրված է Դավթի ժԲ., իսկ երկրորդը՝ ձԱ. սաղմոսի հետևողությամբ: Գրության թվականն իսկ հուշում է, որ այս բանաստեղծությունները գրված են համիդյան ջարդերի անմիջական ծանր տպավորության ներքո:

Այժմ վերլուծենք Բաֆֆու, Իսահակյանի և Թումանյանի համանման ստեղծագործությունները՝ դրանք հարաբերելով իրար, ինչպես նաև գրական սկզբնաղբյուր հանդիսացող Դավթի սաղմոսի և վերջինիս՝ Բայրոնի մշակման հետ:

Դավթի հիշյալ սաղմոսում ասվում է, որ բաբելոնյան գերության ժամանակ գետի ափին նստած իսրայելացիներին գերեվարողները պարտադրում էին եբրայական երգեր երգել իրենց համար: Նրանք, սակայն, հրաժարվում էին օտար երկրում օրհնության իրենց խոսքերն ասել: Օրհներգելու փոխարեն նրանք երողասաղեմին հավատարմության և իրենց գերեվարողներին ուղղված վրեժի խոսքեր են հնչեցնում՝ լեցուն ապագայի հավատով:

Սյուժետային առումով Բայրոնը հարազատ է մնացել սաղմոսին՝ բանաստեղծորեն վերարտադրելով գերվածների հոգեվիճակն ու հույզերը: Դավթի սաղմոսին և Բայրոնի բանաստեղծությանը նույն ընկալմամբ շատ ավելի մոտ է Բաֆֆու գրածը, որը կարևորում ենք՝ պայմանավորված հետևյալ հանգամանքներով:

Երիտասարդ բանաստեղծն ընդհանրություն էր գտել հիշյալ սաղմոսի տողերի ու արևմտահայության ազատագրման ժամանակի իշխող գաղափարների միջև, երբ դեռևս 1890-ական թվականների ջարդերի աստիճանին չէին հասել տեղի ունեցող բռնություններն ու հարստահարությունները: Ուստի՝ Բաֆֆու գրածը հիմնված է հայրենիքի և հայ ժողովրդի ազատագրության ընդհանուր գաղափարի վրա:

Բաֆֆին գրել է գրաբարյան ոճավորմամբ՝ գրական արևելահայերենով: Ի տարբերություն Թումանյանի և Իսահակյանի, ովքեր որոշակիորեն փոխել են սաղմոսի սյուժեն՝ միաժամանակ աշխատելով հարազատ մնալ սաղմոսի տողերին, Բաֆֆին հակառակն է կատարել: Նա սաղմոսի տողերը միանգամայն ազատ վերաշարադրանքով է ներկայացրել, բայց փոխարենը չի փոխել սաղմոսի սյուժետային զարգացման ընթացքը:

Սաղմոսի առաջին երեք տողերում ասվում է «Ի գետս Բաբելացւոց անդ նստէաք լայաք, որպէս յիշեցաք մեք անդ զՍիրօն: Ի մէջ ուռեաց նոցա կախեցաք զկտակարանս մեր»:

Բաֆֆու «Իսրայելը Բաբելոնում» բանաստեղծության առաջին տան մեջ սաղմոսի հիշյալ հատվածը հետևյալ ձևով է ներկայացված.

Պանդուխտ երկրի ուռիներեն
Մեր քնարները՝ տխուր և մոռնջ
Մենք կախեցինք, և զեփյուռեն
Հսչեն լարերն դառն մրմոռնջ¹:

Սաղմոսի տողերի ազատ ընկալմամբ Բաֆֆին ընդհանուր հոգեվիճակն է արտահայտել: Համընկնում է միայն ուռիներից քնարները կախելու մասին տողը: Ընդ որում, որպեսզի «զկտակարանս մեր» խոսքերն ավելի հասկանալի լինեն, Բաֆֆին դարձրել է «մեր քնարները»: Ինչպես կտեսնենք, սաղմոսի այս բառը տարբեր ձևերով են ներկայացրել նաև Թումանյանն ու Իսահակյանը:

Երկրորդ տունն անհամեմատ ավելի է հեռացել սաղմոսի հաջորդ տնից, ուր ասվում է, որ գերեվարողները պահանջում էին իսրայելացիներից՝ իրենց համար երգել Սիրոնի օրհնություն խոսքերը: Բաֆֆին հատվածին այլ մեկնաբանություն է տվել.

Մեր գերիչքը կարեկցաբար
Ասում էին ստիպելով,
«Մեզ Սիրոնի երգեք երգեր,
Մի՛ վրդովեք մեզ ձեր լալով»:

1893 թ., երբ Իսահակյանը գրում էր «Իսրայելացիք Բաբելոնում» բանաստեղծությունը, արդեն սկսվել էին համիդյան ջարդերը, և հարցականի տակ էր դրված հայ ժողովրդի ֆիզիկական գոյությունը: Իսահակյանը Դավթի սաղմոսի հետ իր բանաստեղծության ունեցած ընդհանրությունները չհշտելու նպատակով վերնագրի ներքո գրում է. «Դավթի Սաղմոս. գլուխ ԺԼԶ.»։ Նման մատնանշումը ցույց է տալիս, որ ոչ թե սաղմոսի տողը կամ տողերն են բնաբան և հիմք ծառայել, այլ՝ ողջ սաղմոսը: Իրապես, Իսահակյանի բանաստեղծությունը զուգահեռ է ընթանում սաղմոսին, սակայն այն վերաշարադրանք կամ պարզ փոխադրություն չէ, թեև

¹ Բաֆֆի, Երկերի ժողովածու, հ. Ա., Երևան, 1983, էջ 44:

յուրաքանչյուր տող հարաբերվում է սաղմոսի համապատասխան տողի հետ: Իսահակյանն ավելի հուզական և պատկերավոր է դարձրել սաղմոսի՝ առանց այն էլ հուզիչ տողերը: Սաղմոսն սկսվում է. «Ի գետս բաբլ-լացւոց անդ նստէաք լայաք որպէս յիշեցաք մեք անդ զՍիօն» խոսքերով, որոնք, որպես բանաստեղծության մուտք, այսպես են ներկայացված լեզենդի առաջին չորս տողերում.

Եվ Բաբելոնի Հորձուտ գետերի
Ճոխ ավերի մոտ վշտահար նստած՝
Լուռ լալիս էինք, երբ մեր պանծալի
Սիրոն հիշում...Եվ կախում էինք
Մենք ուռիների դալար ճյուղերից
Սուրբ կտակները մարգարեների...²

Ինչպես երևում է համեմատությունից, գետի համար Իսահակյանն ավելացրել է «Հորձուտ» բնորոշումը, պատկերն ավելի ահարկու դարձնելու նպատակով: Եթե սաղմոսի հիշյալ տողում պարզապես ասվում է, որ գետի ավին նստել և լալիս էին, ապա այստեղ պատկերային հակադրությունը նշվում է, որ գետի ճոխ ավերին վշտահար նստել էին, որով ընդգծվում է, որ գերություն մեջ ոչ մի բան չի կարող գրավչություն ունենալ:

Լեզենդի երրորդ տողում սաղմոսին համահունչ ասվում է, որ լալիս էին և Սիրոն հիշում: Չորրորդ տողի ընդգծված երկրորդ մասը և հաջորդող երկու տողերը կապվում են սաղմոսի երկրորդ՝ «Ի մէջ ուռեաց նոցա կախեցաք զկտակարան մեր» տողի հետ: Առաջին տան չորրորդ տողում Իսահակյանն ավարտել է սաղմոսի առաջին տողը և ապա սկսել երկրորդը՝ անջատումը ներկայացնելով բազմակետով, որով տողն իրարից անկախ երկու մասի է բաժանվել:

Սաղմոսի երկրորդ տողի հետ կապված՝ Իսահակյանը երկու կարևոր հավելում է կատարել: Ուռիների համար ավելացվել է «դալար» բնորոշումը, իսկ «զկտակարանս մեր» սաղմոսի խոսքերը, որպեսզի ավելի ընկալելի լինեն ընթերցողին, վերաշարադրել է՝ բացատրելով իբրև «Սուրբ կտակները մարգարեների»:

Սաղմոսի հաջորդ տողերում ասվում է. «Անդ հարցանէին գերիչք մեր զբանս օրհնութեան գերեվարի մեր, ստիպէին զմեզ և ասէին. օրհնե-

² Ա. Իսահակյան, Երկերի լիակատար ժողովածու, տասնչորս հատորով, հ. Գ., Երևան, 2014, էջ 8:

ցէք մեզ յօրհնութիւնէ Սիօնի»: Այս հատվածին համապատասխանում են երկրորդ տան առաջին երեք տողերը.

- Իսչո՛ւ եք լալիս», մեր գերիշները
Ասում էին մեզ, - իսչո՛ւ չեք հնչում
Չքնաղ Սիօնի անուշ երգերը...:

Իսահակյանն «օրհնությունը» դարձրել է «անուշ երգերը», իսկ Սիօնի համար ավելացրել «չքնաղ» բնորոշումը: «Իսկ զիա՞րդ օրհնեսցուք զօրհնութիւնս Տեառն՝ յերկիր օտար» տողի Իսահակյանի մշակումը պահել է անգամ սաղմոսի ուրիշը, հուզական այն հարցումը, թե ինչպես կարող են օտար երկրում երգել Տիրոջ օրհնությունները:

Հաջորդ երկու տողերը սաղմոսի բարձրակետն են, որոնք Երուսաղեմը շարունակ հիշելու պատգամ են եղել հրեա ժողովրդին, անկախ նրանից, թե տարագրության ինչպիսի ճանապարհներին են նրանք գտնվել. «Եթէ մոռացայց զքեզ Երուսաղէմ, մոռացի զիս աջ իմ: Կցեսցի լեզու իմ ի քիմս իմ, թէ ոչ յիշեսցից զքեզ, թէ ոչ նախ նուագեցից զքեզ Երուսաղէմ, սկիզբն ուրախութեան իմոյ»:

Իսահակյանը գրում է.

- ՕՀ, Երուսաղէմ... եթե ուրանամ,
ես քեզ մոռանամ, թող իմ բազուկս
եվ ինձ մոռանա, լեզուս հավիտյան
Թող կաշի քիմքիս, եթե միշտ չհիշեմ,
Չփառաբանեմ Քեզ, իմ նազելիս,
Բերկրանքիս աղբյուր, Սուրբ Երուսաղէմ...

Սաղմոսում ասելիքը կառուցվում է մոռանալ-հիշել հակադրության վրա, որին Իսահակյանը ավելացնում է նաև ուրանալը: Սաղմոսերգուն Երուսաղեմին շարունակ դիմում է «զքեզ» ձևով: Իսահակյանը առավել բանաստեղծականություն հաղորդելու համար դիմում է երեք տարբեր բնորոշումներով՝ «ՕՀ», «Նազելիս» և «Սուրբ»: Տպավորության ուժեղացման համար սաղմոսի «նվագել»-ը դարձված է «փառաբանել»:

«Սկիզբն ուրախութեան իմոյ» խոսքերն Իսահակյանը դարձրել է «Բերկրանքիս աղբյուր», որպեսզի ընդհանրությունը սաղմոսի հետ բառացի չլինի:

Սաղմոսի հաջորդ երկու տողերում հիշվում են Եդոմի որդիները, ովքեր կործանեցին Երուսաղեմը՝ ասելով, թե մինչև հիմքերը պետք է քան-

դել այն. «Յիշեա Տէր զորդիսն Եդօմայ՝ յաւուրս Երուսաղէմի: Ոյք ասէին. Քակեցէք, քակեցէք մինչև ի հիմն հասուցէք»:

Գրական մշակման մեջ այն ներկայացվում է չորրորդ տնում.

Տէր Վրեժխնդիր, Տէր Իսրայելի,
Հիշիր Եդովմի բիրտ որդիներին,
Որոնք Սաղեմի դժբախտ օրերի
Տառապանքներում մոնչում էին,-
-Վճռ, տապալեցէք, Հիմնիվեր քանդէք,
Սիրոնն ու Մորիան թող փոշում թաղվին...

Աստծուն ուղղված խոսքում Իսահակյանն ավելացրել է «վրեժխնդիր» բառը, ինչպես որ Հին Կտակարանում Աստված երևալով իսրայելացիներին քանիցս ասում է, որ Ինքը վրեժխնդիր Աստված է: «Զորդիսն Եդօմայ» խոսքերի ազդեցությունն ուժեղացնելու նպատակով Իսահակյանը դարձրել է «Եդովմի բիրտ որդիներ»: Նրանց ասած խոսքերն ավելի ընդարձակ վերաշարադրանքով են ներկայացված, ուր ընդգծվում է Երուսաղեմի հանդեպ եղած դաժանությունը, որպեսզի ավելի ընկալելի և ընդունելի լինի վերջին տան մեջ ներկայացվող անեծք-վրեժխնդրությունը: Այն Սաղմոսի վերջում արտահայտվում է Բաբելոնի դուստրերին ուղղված հետևյալ խոսքերով. «Դուստր Բաբելացուց թշուառական, երանի որ հատույց զհատուցումն քո, զոր դու մեզ հատուցիր: Երանի, որ կալաւ զմանկունս քո և էհար գքարի»: Վրեժխնդրություն մը լեցուն այս տողերում երանի է տրվում այն օրվան, երբ ի հատուցումն բաբելացիների արածի, Բաբելոնի դուստրերի մանուկները կվերցվեն նրա ձեռքերից և քարին կիսվեն:

Իսահակյանն այս տունն առավել ուժեղին է ներկայացրել. նախ՝ որպես ազգային վրեժխնդրություն արտահայտություն և երկրորդ՝ որովհետև Իսահակյանին բնորոշ էին վրեժխնդրության և հատուցման կոչերը, որոնք արտահայտվել են նրա մի շարք բանաստեղծություններում.

Օ, թշվառ Դո՛ւստր, գոռոզ Բաբելոն,
Անհուն Երանի, որ ոճիրներիդ
Արդար Հատուցումն պիտի ընդունես.
Օ, Երնէկ Նրան, որ պիտի փութա,
Որպես Հուր-Հեղեղ կլանելու քեզ
Եվ մանուկներիդ արյամբ Հագենա...

Սաղմոսում երկու անգամ կրկնվող «Երանի որ» դարձվածքը Իսահակյանը ևս հիշատակում է երկու անգամ հետևյալ ձևով՝ «Անհուն երանի, որ...» և «Օ, երեն՛կ նրան, որ»:

«Որ հատույց զհատուցումն քո» խոսքերը, արևմտահայության տառապանքներին համահունչ ձևով, Իսահակյանը դարձրել է «Արդար հատուցումն պիտի ընդունես»:

Սաղմոսում վրեժխնդրությունն իր բարձրակետին է հասնում վերջին տնում, ուր երանի է տրվում այն օրվան, երբ Բաբելոնի դստեր մանուկը քարին կիսվի: Իսահակյանն այստեղ ավելացրել է մեղավոր քաղաքներին հրով պատժելու Աստվածաշնչի տարբեր հատվածներում հիշվող տողերը և լեգենդը եզրափակել է մի էական փոփոխությամբ. վրեժխնդրությունը հանգում է ոչ թե մանուկներին քարերին խփելով ջախջախելուն, այլ նրանց արյամբ հագենալուն:

Դժվար է ասել՝ որ պատկերն է ավելի մեղմ, սակայն ակնհայտ է՝ Իսահակյանը գտել է, որ բանաստեղծության տող չի կարող դառնալ մանկանը քարին խփելով ջախջախելու մասին ասվածը: Ինչպես կտեսնենք, այս հարցը մտատանջել է նաև Թումանյանին:

Սաղմոսում՝ իսրայելացիներն անիծելիս վրեժխնդրության խոսքեր են միայն ասում, սակայն չեն երգում, ինչպես որ պահանջում էին նրանց գերողները: Իսահակյանի և Թումանյանի բանաստեղծություններում գերյալները երգում և վրեժի են կոչում Բաբելոնի դեմ: Նման փոփոխությունը պայմանավորված էր այն հանգամանքով, որ երկու հայ մեծ բանաստեղծները սաղմոսի հոգևոր խորհուրդը ներկայացնելուց, այն բանաստեղծականորեն վերարտադրելուց բացի՝ նաև հայ ժողովրդին են վրեժի ու պայքարի կոչել: Այնինչ, Բայրոնի քերթվածում, իսրայելուհիները միայն հետևյալ ուխտն են անում.

...չերգել բնավ, քանի հողը գերի է մեր.

Ո՛չ, չենք երգիք երգերը, Սիոն, երգերդ սրբազան,

Ո՛չ, չի լսի թշնամին բիրտ, քանի մեջն ենք մենք գերություն³:

Քանի որ անգլիացի բանաստեղծը Դավթի սաղմոսին անդրադարձել է պատմաքաղաքական միանգամայն այլ միջավայրում, դուրս է թողել վրեժին վերաբերող վերջին մասը: Պատճառներից մեկը, թերևս, եղել է այն, որ նա չի ցանկացել բանաստեղծության նյութ դարձնել մանուկներին քարերին խփելու տողը: Բայրոնն իր հայրենիքի համար վրեժխնդրու-

³ Բայրոն, Երկերի ժողովածու, թրգմ. Ս. Տարոնցու, 1965, էջ 56:

թյան գաղափարն արծարծելու անհրաժեշտությունն չունենք, որ Բաբելոնի դեմ վրեժի կոչեր:

Այնինչ, հայկական իրականությունում պայմանավորված՝ Իսահակյանը, ապա և Թումանյանը առանձնակի կրքով և գեղարվեստական չիկացմամբ են գրել վրեժի կոչող երկու երանիներին վերաբերող հատվածները:

Ա. Մուշեղյանը գրում է. «Բայրոնի մոտ Իսրայելի դուստրերը հրաժարվում են երգել Սիրոնի երգերը, քանի դեռ իրենց հողը գտնվում է գերություն մեջ, մինչդեռ Իսահակյանի բանաստեղծությունը վրեժի պոռթկում ունի և արդար հատուցման ակնկալիք գերյալ ժողովրդի ճակատագրի համար»⁴:

Բաֆֆու և Իսահակյանի կողմից այս ստեղծագործությունը դիմելը և Բաբելոնի դեմ վրեժի կոչելը ունեն նաև այլաբանական մի կարևոր խորհուրդ ևս: Այդ բանաստեղծությունների գրության ժամանակ Բաբելոնը գտնվում էր Օսմանյան կայսրության տարածքում, հետևաբար վրեժխնդրությունը Բաբելոնի դեմ վրեժի կոչ էր՝ ուղղված նաև Օսմանյան կայսրությանը:

Թումանյանն իր մշակումը ուղղակիորեն վերնագրել էր «Գերության մեջ», որովհետև 1916 թ. նկատի ունեն հայ գաղթականներին: Ճակատագրի զարմանալի մի ընդհանրություն գերեվարված իսրայելացիների նման հայության քարավանները ևս քչվում էին դեպ Բաբելոն՝ Միջագետք: Այս ընդհանրությունը նկատի ունենալով է. Ջրբաշյանը գրում է. «Ավելորդ է ապացուցել, որ այդ պատկերներով Թումանյանը ներկայացնում էր Միջագետքի և սիրիական անապատների ճանապարհը բռնած բազմահազար հայ գաղթականների վիճակն ու տրամադրությունները»⁵:

Բաբելոնի դուստրերին ուղղված երկու «երանիներից» առաջինը վերաբերում էր հատուցմանը, երկրորդը՝ մանուկներին քարերին հարվածելուն: Ի տարբերություն Իսահակյանի, Թումանյանը առաջին «Երանի»-ին ընդհանրապես չի անդրադառնում: Իսահակյանը, ինչպես տեսանք, մանուկներին քարերին հարվածելու տողը վերափոխել էր: Թումանյանը բերել է այս պատկերը՝ անգամ խտացնելով սաղմոսում ասվածը: Թումանյանի լավատեսությունը ոչ հարիւր նման տողն, ըստ երևույթին, գրվել է թուրքական գազանությունների անմիջական ծանր տպավորությունների ներքո, որոնց ականատեսն է եղել բանաստեղծը՝ Առաջին աշխարհամարտի օրերին լինելով Արևմտյան Հայաստանում:

⁴ Ա. Մուշեղյան, Ավետիք Իսահակյան, Վաղ տարիներ, 1875-1898, Երևան, 1983, էջ 131:

⁵ Է. Ջրբաշյան, Թումանյանի գրական ժառանգությունը, Երևան, 2000, էջ 267:

*-Ո՛վ անօրեն դու Բաբելոն, երնեկ բազկին ոխառու,
Որ կըզարկի աչքիդ առաջ զավակներըդ քարերի:*

Սաղմոսի առաջին «Երանիի» փոխարեն թուժանյանը, որպես վրեժ և սպասում, մի նոր «Երանի» է ավելացնում, որպես գերյալների կողմից ասվող երկրորդ երգ: Վերջինս թեև արտաքուստ վերաբերում է Իսրայելի գերված զավակներին, սակայն ուղղակիորեն արձագանքն է այն հարցի, թե երբ է արդարովթյունը արթնանալու հայերի համար.

*Երնեկ օրին, երբ կըզարթնի Իսրայելի Եհովան
Ու կըլսի Հառաչանքը մեր գերեվար քընարի...*

Իսրայելացիների խոսքը, ի պատասխան գերողների ասածի, Իսահակյանի և Թուժանյանի կողմից որպես նրանց երգ է ներկայացվում: Եթե Իսահակյանի մշակումը ավարտվում է երկու երանիներով, ապա Թուժանյանն ունի էական մի հավելում: Գերեվարողները, իսրայելացիների երգերը չհասկանալով, զարմանքով իրար են հարցնում.

*-Միթե՞ դեռ էլ կենդանի է Իսրայելը աշխարհում,
Միթե՞ նրան չսպանեցինք պատերազմի դաշտերում...*

Այս հարցադրումը վկայում է բանաստեղծի խորը լավատեսություն և այն հավատի մասին, որ թուրքական յաթաղանը անգոր էր բնաջնջելու անապատները քշվող ժողովրդին:

Դավթի ՃԼԶ. (136-րդ) սաղմոսի Բաֆֆու, Իսահակյանի և Թուժանյանի գրական մշակումները, լինելով պատմաքաղաքական տարբեր իրավիճակներում, ուղղակիորեն կապվել են իրենց ժամանակի հայկական իրականության հետ: Հիշյալ և մի քանի այլ սաղմոսների տողերը գրական նորովի մեկնաբանման են ենթարկվել՝ դառնալով ազգային ակնկալիքների բանաստեղծական արտահայտություններ:

РЕЗЮМЕ

Армянские поэты часто обращались к библейским темам, находя общие черты между различными историями Библии и положением армянского народа. Наиболее частыми были обращения к «Книге Псалмов». По примеру царя Давида армянские поэты уповали на Господа в решении судьбы своего народа. В этих произведениях художественные интерпретации строк псалмов выражали наци-

ональные чаяния и надежды. В этом смысле особенно характерно обращение к 136-ому (137-ому) Псалму Давида. Армянские писатели, напрямую ассоциируя его с армянской действительностью, трактовали последний как клятву, данную в неволе - всегда оставаться связанным с родиной и помнить о ней. Стихотворение, написанное по мотивам данного псалма, «У вод вавилонских», есть также у Байрона. В статье проведен сравнительный литературоведческий анализ созданных на основе 136-го псалма Давида произведений Байрона, Раффи (1856г.), Аветика Исаакяна (1893г.) и Ованнеса Туманяна (1916г.). Показано, каким образом каждый из поэтов в разных историко-политических условиях обработал и истолковал данный псалом.

SUMMARY

Armenian poets often used biblical themes, as they found generalities between different biblical stories and the situation of the Armenian nation. Armenian poets especially used the Book of Psalms, and following King David asked God to protect the Armenian nation. In such works, psalm verses were subjected to artistic interpretation becoming expressions of national expectations. In this sense, David's Psalm 137 is especially typical. Armenian writers connected it directly to the Armenian reality as an oath of loyalty to the motherland in captivity. Byron also made the literary elaboration of this psalm. The article, with a historical approach and literary analysis, compares David's Psalm with literary elaborations of Byron, Raffi (1856), Avetik Isahakyan (1893) and Hovhannes Tumanyan (1916). It shows what commentaries each of them used in different historical-political situations in literarily elaborating this psalm.

